

המלכוד של עיתונאי המשפט בישראל בעידן המקוון

ענת פלג*

תקציר

בעשור האחרון החריפו בישראל המתקפות הפוליטיות על החלטותיה של מערכת המשפט ועל מקצוענותם ויושרתם של כתבי המשפט. נבחרי ציבור שעמדו לדין ייחוסו למערכת המשפט 'תפירת תיקים' נגדם משיקולים פוליטיים וטענו כי כתבי המשפט מוטים נגדם, בעוד משפיעני רשת שאינם משפטנים הפיצו מידע משפטי מטעמים בזכות הנאשמים.

מאמר זה מנתח את עמדותיהם של כתבי משפט בנוגע לגורמים שהביאו לדעתם לירידה בסמכותם העיתונאית בשיח הציבורי, ומגלה כי למרות הירידה באמון של הכתבים כלפי מערכת המשפט, מקצתם מביעים נכונות להתגייס להגנה עליה בשיח הציבורי. המאמר שואב ממחקר אורך איכותני, המשווה בין ממצאים מראיונות עומק שנערכו במהלך שנת 2020 עם 12 כתבי משפט ופרשנים מובילים, לבין ממצאי מחקרים קודמים בתחום. ניתוח הממצאים מתבסס על המודל של קרלסון ולואיס לניתוח הסמכות העיתונאית בעידן המקוון. המחקר חושף תהליך שבו, לצד השינויים מקצועיים, האינטראקציות בין מערכת המשפט לתקשורת הממוסדת מחלישות את המעמד של שתיהן בשיח הציבורי.

חבוא

פעם התפקיד של כתב המשפט היה לדווח מה קורה בתוך אולם בית המשפט או במשרד המשפטים. בעידן הרשתות החברתיות, הכתב הוא כבר חלק מהסיפור... מייחסים לו אג'נדות, הוא כבר טרגט בעצמו... אנחנו נמצאים במלחמה עכשווית, ואתה צריך לתפוס צד... כמו שיח פוליטי... קשה ככה להיות נאמן לערכים העיתונאיים שלך (ר').¹

* ד"ר ענת פלג, חוקרת יחסי התקשורת והמשפט בפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בר אילן (apeleg@netvision.net.il). אני מבקשת להודות לפרופ' רינה בוגוש על הערותיה הטובות לטיסה הראשונה של המאמר, ולשלושת השופטים האנונימיים על שיפוט מדוקדק ומרחיב דעת.

דבריו של ר', כתב משפט ותיק ומוערך, שופכים אור על התמורות המתרחשות בתפיסת התפקיד והמחויבות לאתיקה העיתונאית של עיתונאי המשפט בעידן המקוון, והן על הירידה בסמכותם המקצועית בעיני הציבור בישראל. ר' מצביע על תהליך הפוליטיזציה בדיונים ברשת על מערכת המשפט בישראל, שבעטיו נתפסים גם העיתונאים המסקרים כשחקנים פוליטיים בעלי עניין בתוצאות הדיונים המשפטיים, ולא כמדווחים וכפרשנים הוגנים. באווירה זו, מעיד ר' על עצמו, הוא נאלץ להתרחק מערכי מקצוע העיתונות, המחייבים מבט ניטרלי על מושאי הסיקור, ובניגוד לעבר הוא נוקט עמדה ברורה של תמיכה באחד הצדדים במשפט, כדי לשמר את סמכותו המקצועית ולו בעיני חלק מציבור הנמענים.

אבחנותיו של ר' מהדהדות את השיח הציבורי בעשור השני של המאה ה-21, כשהחריפו בישראל המתקפות הפוליטיות על החלטותיה של מערכת המשפט ובד בבד על מקצוענותם ויושרתם של כתבי המשפט. נבחרי ציבור שעמדו לדין ייחסו למערכת המשפט 'תפירת תיקים' נגדם משיקולים פוליטיים ולא משפטיים (ביגמן, 2019; מענית, 2019), ואף הוסיפו וטענו כי סיקור המשפט בתקשורת אינו הוגן, שכן כתבי המשפט מוטים נגדם פוליטית, מקבלים את הנרטיב של התביעה ונמנעים מבדיקת טענותיהם (אורן, 2015; שטרקמן, 2020). משפיעני רשת שאינם משפטנים קראו תיגר ברשתות החברתיות על סמכותם המקצועית של כתבי משפט והפיצו מידע משפטי סותר מטעמים בזכות הנאשמים (103FM, 2019). גם בשיח ברשת בין עיתונאי המשפט לבין עצמם נחשפה מחנאות פוליטית, ונתגלעו מחלוקות ביחס להתנהלותן של רשויות החוק ולטענות הנאשמים (שניג, 2020). כתבים אחדים שצידדו במערכת המשפט אף הפכו יעד להסתה ולאלימות (שטרן, 2021) ונזקקו לאבטחה אישית (103FM, 2019).

מאמר זה מנתח את עמדותיהם של כתבי המשפט בנוגע לגורמים החיצוניים והפנים-מקצועיים שהביאו לדעתם לירידה בסמכותם העיתונאית בשיח הציבורי, ומציג את תשובותיהם לטענות שקיימת סימביוזה בינם ובין מערכת המשפט. הוא שואב ממחקר אורך איכותני, המשווה בין ממצאי ראיונות עומק שנערכו במהלך שנת 2020 עם 12 כתבי משפט ופרשנים מובילים מכל אמצעי התקשורת בישראל, לבין ממצאי מחקרים קודמים שנעשו בקרב 40 עיתונאי משפט בישראל (2007; 2012).

ניתוח הממצאים מתבסס על המודל של קרלסון ולואיס (Carlson & Lewis, 2020) לניתוח הסמכות העיתונאית בעידן המקוון, השואב מאסכולת מחקרי הגבול בסוציולוגיה (Boundary work). המחקר שופך אור על המלכוד הייחודי של כתבי המשפט, אשר נובע מתהליך שבו, לצד שינויים פנים-עיתונאיים, האינטראקציות בין מערכת המשפט לתקשורת הממוסדת מחלישות את המעמד של שתיהן בשיח הציבורי.

חיבור זה גם תורם לניתוח מורכבות היחסים בימינו בין התקשורת הממוסדת למוסדות החברתיים שהיא מסקרת.

חקר הסמכות העיתונאית

ההגדרה המחקרית למושג הסמכות (Krieger, 2003/1973) היא רצף רעיוני שבקצהו האחד יכולת מוסרית לשלוט ללא כפייה וללא הפעלת כוח, ובקצהו האחר כוח לגיטימי לשלוט גם בכפייה. מבין סוגי הסמכות שזוהו במחקר הסוציולוגי, הרלוונטית למחקר זה היא הסמכות האפיסטמית (Gieryn, 1999) (Epistemic authority), שהיא סמכותו של בעל הידע ליצור מידע ולהפיצו בחברה. מחד גיסא זו סמכות אישית, כי היא תלויה ביכולותיו של בעל הידע ובאישיותו, ומאידך גיסא אינה אישית, כי היא שואבת ממידע שאפשר ללמוד ולאמת.

בכתיבה המחקרית טענו עיתונאים כי הבסיס לסמכותם התרבותית להפיק ידע ולממש את זכות הציבור לדעת היא מקצוענותם (Professionalism), השואבת מנורמות, משגרות עבודה, מקשרים עם מקורות מידע מוסמכים ומרמה מסוימת של מיסוד (Carlson, 2017; Prenger & Deuze, 2017). ברם, בעידן המקוון אזרחים מן השורה ובעלי עניין יכולים להפיץ מידע באופן מיידי, ולכן יורדת ההכרה במקצוענות של העיתונאים ובסמכותם הבלעדית לתווך מידע לציבור (Carlson, 2017; Reich, 2018).

כריס אנדרסון ומייקל שודסון (Anderson & Schudson, 2020) מצביעים על התקרבות מתודולוגית מחודשת בין חקר התקשורת לענף חקר המקצועות בסוציולוגיה לצורך בחינת התהליך של אובדן סמכותה של העיתונות בעידן המקוון. הם בוחנים את תחומי האחריות של מקצוע העיתונות בסביבה הדיגיטלית ומבררים את הזיקה בין ההתנהלות הערכית והמעשית של העיתונאים לבין הכרסום בסמכותם המקצועית בשיח הציבורי.

הסוציולוג מקס ובר התחבט בנוגע לעצם הגדרת העיתונאי 'בעל מקצוע' (Weber, 1909/1998), והתמודד עם השאלה כיצד יכולים עיתונאים לבסס את סמכותם, בהיעדר מנגנונים מקובלים כמו אלה הקובעים את גבולותיהם של מקצועות מבוססי ידע אחרים: רישוי, דרישות השכלה, מבחני הסמכה וחברות בארגונים מקצועיים. חוקרי תקשורת בחנו את הגדרתו של הסוציולוג אנדרו אבוט (Abott, 1998), שטען כי בחקר המקצועות יש להתמקד בעבודתו של בעל המקצוע ולא בקבוצה שאליה הוא משתייך. לתפיסתו, השדה המקצועי הוא מרחב של תחרות ומאבק להגנה על 'תחומי אחריות',

על 'ידע מופשט' ועל היכולת להעניק שירותים מקצועיים שנועדו לפתרון בעיות בחברה. חוקרי תקשורת (Wahl-Jorgensen & Hanitzsch, 2009) גורסים כי התאוריה של אבוט אומנם יכולה לחול על מקצועות 'לא שגרתיים' כמו עיתונות, אך היא גם מצביעה על האנומליה של העיתונות בתור מקצוע ועל הקושי האינהרנטי של העיתונאי לבסס את סמכותו המקצועית, שכן הידע של העיתונאים אינו בלבדי ואינו מופשט, אלא מתאפיין ביכולת לבדוד היבטים ציבוריים רלוונטיים של המציאות החברתית, לפרשם ולדון בהם.

מחקריה של ברבי זליצר (Zelizer, 1993) מבטאים את עליית קרנו של חקר השיח במחקרי הסמכות העיתונאית ואת השיבה לתאוריית עבודת הגבול (Boundary work) שפיתח הסוציולוג תומס פ' גיירין (Gieryn, 1999). תאוריה זו עוסקת בתהליך שבו נוצרים ומסומנים בחברה גבולות תרבותיים בין תחומי ידע, ובאופן שבו זוכה הידע להכרה גם מחוץ לקבוצה המייצרת אותו. לפי גיירין, קהילות הידע מבקשות להצדיק את סמכותן ולהגן על האוטונומיה המקצועית שלהן באמצעות הרחבת תחום העיסוק והרחקת שחקנים ופרקטיקות לא ראויות מחוץ לגבולות המקצוע. לפי ההמשגה של זליצר, עיתונאים הם קהילה פרשנית שמשתמשת בנרטיבים ובאסטרטגיות רטוריות כדי לבצר את מעמדה, ושואבת ממקורות שיח בתוך מקצוע העיתונות ומחוצה לו.

גם מתיו קרלסון וסת' לואיס (Carlson & Lewis, 2020), החוקרים את גבולות מקצוע העיתונות בעידן המקוון, שואבים מתאוריית עבודת הגבול, ורואים בעיתונות תהליך של משא ומתן בין שחקנים מגוונים המתחרים על ההגדרה 'עיתונאי'. הם מדגישים כי מעבר לבדיקת הגורמים הפנים-עיתונאיים המעצבים את סמכותם של העיתונאים, כמו הערכים ושגרות העבודה, יש לחקור גם את המאבק המקוון של העיתונאים על סמכותם בשיח החיצוני, השיח המטא-עיתונאי המתנהל ברשתות החברתיות על התנהלותם מצד אזרחים, פוליטיקאים ובעלי עניין. בטבלה 1 מוצגות ההתאמות של קרלסון ולואיס לתאוריית עבודת הגבול לצורך ניתוח הסמכות העיתונאית בימינו.

טבלה 1

מודל עבודת הגבול של העיתונאים בעידן המקוון (Carlson & Lewis, 2020)

הגנה על עצמאות המקצוע	הרחקה מהמקצוע	הרחבת המקצוע	
שחקנים חיצוניים מוצגים כאיום על העיתונות	שחקנים נדחים ממקצוע העיתונות	שחקנים מתקבלים למקצוע העיתונות	משתתפים
תפיסת שגרות עבודה מחוץ לקהילה העיתונאית כאיום על העיתונות	דחיית שגרות עבודה עיתונאיות והצגתן כלא מקצועיות	הכרה בשגרות עבודה עיתונאיות כמקצועיות	שגרות עבודה
נורמות מקצועיות נתפסות כאיום על מקצוע העיתונות	נורמות מקצועיות נתפסות כלא מקובלות במקצוע העיתונות	נורמות מקצועיות נתפסות כמקובלות במקצוע העיתונות	עמדות יסוד

בעשורים האחרונים נחקרו בהרחבה התמורות שפקדו את ערכי מקצוע העיתונות ואת שגרות העבודה הרווחות בו, והקשר שלהן לירידת הסמכות העיתונאית בעידן המקוון.

שינויים בתפיסה הנורמטיבית של התפקיד העיתונאי

תפיסת תפקיד עיתונאי היא מערך רעיונות ואמונות שעל בסיסם עיתונאים מעניקים לגיטימציה ומשמעות לתפקידם ולסמכותם בחברה, במודע או שלא במודע (Hanitzsch, 2007). אף שהגדרת המקצוענות העיתונאית אינה קבועה ואוניברסלית, ותפיסת התפקיד העיתונאי מושפעת מההקשר הלאומי והתרבותי (Hanitzsch & Voss, 2017), זוהו בחקר העיתונות המערבית רכיבים משותפים בתפיסת תפקיד זה: עצמאות, אובייקטיביות, חיפוש האמת, פיקוח על מוקדי כוח, הענקת קול לאזרחים ומתן במה לדיונים ציבוריים (Kovach & Rosenstiel, 2014).

בישראל, המושפעת מיחסה של המסורת אמריקנית לערכים המקצועיים של העיתונות (Reich et al., 2016; Tsfati & Meyers, 2012), רווח דיון ציבורי ומחקרי, הרלוונטי למאמר זה, במושג האובייקטיביות בעבודה העיתונאית. בדיון זה יש הבחנה דיכוטומית בין תפקידו הניטרלי של העיתונאי המדווח לבין השתתפותו בהליכים שהוא מסקר. בספרות המחקר זוהו מכשולים למימוש המעשי של עקרון האובייקטיביות בעבודה העיתונאית העכשווית: עליית מעמדם הציבורי של הבלוגרים והאזרחים העיתונאים (Citizen journalists), שהם עיתונאים חובבים (Amateur journalists), המדווחים על אירועי חדשות אף שאין להם ניסיון והכשרה בתחום האתיקה

העיתונאית; לחצים ארגוניים על עיתונאים לפעול להעלאת הרייטינג, עקב הצניחה ברווחים בתקשורת הממוסדת; תפיסת המציאות וההטיה הפוליטית האישית של העיתונאי; והשפה העיתונאית, המבכרת מילים טעונות שמאיינות את האובייקטיביות של הדיווח (Anderson & Schudson, 2020; Beam, 2006; Boudana, 2011, 2016).

אנדרסון ושוודסון (Anderson & Schudson, 2020) מצביעים על תהליך של טשטוש גבולות בין עיתונאים מקצועיים לבלוגרים ואזרחים עיתונאים, שבעבר נחשבו בלתי מקצועיים. לדבריהם, התמעטות העיתונאים המקצועיים בארגוני החדשות גרמה לשילוב התוצרים שמפיקים עיתונאים בלתי פורמליים אלה במהדורות חדשות, וסגנונם חולל שינוי תפיסתי, המתבטא בהכללת הדעה האישית בדיווחים חדשותיים עובדתיים ואף ראייתה כהכרחית להעלאת הרייטינג (Montgomery, 2006).

מחקר אמצעי התקשורת המוטים (Partisan press) חשף מגוון שיטות דיווח ועריכה המנוגדות לערך האובייקטיביות העיתונאית, בהן: טון סיקור מוטה, מתן במה נרחבת לדוברים מצד מסוים של המפה הפוליטית, ואף העלמה של ידיעות לא נוחות או דחיקתן למקום נידח בסדר היום החדשותי (גור, 2010; Panievsky, 2021). עוד נטען כי בעידן המקוון, בהשפעת הבלוגוספירה, התפתחה גם הטיה לכתובה רגשית והפקת חדשות 'רגשיות', מתוך תפיסה שהן מעוררות מעורבות, עניין וצריכה אצל הנמענים (-Wahl Jorgensen, 2019). לכן הציעו כמה חוקרים (Boudana, 2016; Ryfe, 2013), בתור תחליף למושג האובייקטיביות, נורמות מקצועיות חלופיות ויישומיות כמו שקיפות, איזון, הגינות וחמלה. במהלך השנים הומשגו מודלים רחבים יותר של תפיסת התפקיד העיתונאי, המתרחקים מהציווי לאובייקטיביות או ניטרליות בדיווח, וטוענים שתפקידו של העיתונאי להעניק הקשר ותמונה רחבה של המציאות (Fink & Schudson, 2014). המודלים הרלוונטיים למאמר זה, על כתבי המשפט, הם העיתונאי הפרשן, העיתונאי החוקר והעיתונאי הפרקליט/סנגור.

העיתונאי הפרשן משתמש בעובדות בתור בסיס לניתוח סוגיה חברתית רחבה (Benson & Hallin, 2007). במודל העיתונאי החוקר, תפקיד העיתונאי הוא לאסוף עובדות כדי לאתגר את הסמכות הממסדית ולהגן על אזרחים מניצול לרעה של כוח (Fledstien, 2006). מודל העיתונאי הפרקליט/סנגור הוא מושג גג לתצורות סובייקטיביות של דיווחים והדגשת הדעה האישית של העיתונאי למען קידום מטרות חברתיות (Lough & McIntyre, 2018). גינוסר ורייך (Ginosar & Reich, 2020) טוענים שבעידן הפוסט-אמת, המתאפיין במתקפות תכופות על המומחיות העיתונאית, עיתונאים מחפשים דרך להוכיח את תרומתם לחברה. כך נוצר דפוס פעולה נוסף, של 'עיתונאי אובססיבי' - אקטיביסט חברתי, המסקר עולות חברתיות ומחפש להן פתרון

מתוך מעורבות אישית מלאה וארוכת טווח. עיתונאי כזה מפתח זהות חברתית־ציבורית לצד זהותו העיתונאית.

חוקרים אחרים מצאו כי באמצעי התקשורת הוטמעה ההבנה שהיענות לצורכי הקהל היא המפתח להישרדות העיתונות בעידן הרשתות, ולכן עיתונאים חשים אחריות אישית גם לשיווק המוצר העיתונאי שיצרו (Tandoc & Vos, 2015). התמורות שחלו בתפיסת התפקיד העיתונאי ובנורמות האתיות, לצד התפתחויות של טכנולוגיות תקשורת, תורמות לשינוי בשגרות העבודה העיתונאית.

השלכות השימוש בטכנולוגיות חדשות על שגרות העבודה העיתונאיות בעידן הרשתות החברתיות

ספרות מחקר עשירה עוסקת בהשפעותיהן של טכנולוגיות תקשורת חדשות על שגרות העבודה העיתונאית ועל איכות התוצר העיתונאי. במחקר ישראלי שנמשך 16 שנים (Reich, 2018) נמצא שהשימוש באינטראקציות בין־אישיות ביצירת ידיעות חדשותיות התמעט, והוחלף בתקשורת בכתב, בדואר אלקטרוני ובווטסאפ בין העיתונאים למקורותיהם, וכן בהסתמכות על מסמכים. לדעת רייך, 'מהפך טקסטואלי' זה תורם להפחתת אי־דיוקים בציטוט המרואיינים ולשקיפות המידע. עם זאת, התקשורת בכתב מאפשרת ליועצי תקשורת להפיץ מידע מטעם ולהשפיע על המסגור התקשורתי. איכותו של מידע זה פחותה מזו של מידע המושג באינטראקציה בין־אישית בין העיתונאי למקור, שבמהלכה יכול העיתונאי להציג שאלות לעומתיות ולהעריך טוב יותר את מהימנותו של המרואיין (Guirdhan, 2015).

גשוגן של הרשתות החברתיות חולל תמורות בתקשורת הממוסדת, אשר החוקרים חלוקים בדעותיהם לגבי השלכותיהן. חלקם מאמינים כי הטענות על דעיכת העיתונות שואבות מהנחות ערכיות שמרניות ומיושנות, שאינן הולמות את החברה והתרבות בעידן הנוכחי. הם טוענים כי הרשתות החברתיות הן זירה לאיתור סיפורים בעלי משמעות חברתית של ביקורת על הממסד, ולמתן קול לאוכלוסיות מוחלשות שלא זכו לבמה בעבר (Esser & Umbricht, 2014; Tandoc & Vos, 2015). גלסר וגרייבס (Glasser, 2016; Graves, 2016) אף מצביעים על עלייה בהקפדה על דיוק בעיתונות הממוסדת, באמצעות אימוץ טכניקות לבדיקת עובדות (Fact checking), בתגובה לתופעה של פרסום 'חדשות מזויפות' ברשת. השתתפות העיתונאים בדיונים ברשתות החברתיות נתפסת כמילוי תפקיד 'שומרי הסף', הקובעים מהו המידע החשוב לציבור ואיך יש לפרש אותו (Tandoc & Vos, 2015). מנגד, נטען כי עיתונאים מהדהדים

מידע שקרי המופץ ברשתות החברתיות ומקשים על ניסיונות לתקן תפיסות שגויות הפוגעות בציבור (Tsfati et al., 2020). ואל-יורגנסן (Wahl-Jorgensen, 2019) טוענת שהשיח ברשת מערער על תוקף ההבחנה הנושנה בין כתיבה 'רציונלית', הנחשבת איכותית, לבין כתיבה 'רגשית' הנחשבת נחותה. לעומתה, טנדוק ורוס (Tandoc & Vos, 2015) סבורים כי ציטוט מהדיונים הרגשיים הנערכים ברשתות החברתיות אכן פוגע בענייניות הדיווח, וכי עצם ההשתתפות של העיתונאים בשיח ברשת, שנועדה בעיקר למיתוג אישי, מנוגדת למרחק שתבע האתוס העיתונאי הקלסי בין שיקולים עיתונאיים לשיקולים כלכליים.

עם זאת יש לציין שבספרות המחקר המתרחבת על אודות התמורות הפוקדות את שגרות העבודה והנורמות האתיות של העיתונאים בעידן המקוון, העיסוק בכתבי משפט דל מאוד.

מחקרים על יחסיהם של עיתונאי המשפט עם מקורותיהם

ספרות מחקר ענפה דנה בשאלת מערכת היחסים שבין עיתונאים למקורותיהם, ורואה בה רצף, שבקצהו האחד מאבק על השפעה על דעת קהל, ובו גוברת ידו של העיתונאי, ובקצהו השני סימביוזה, המעצימה את שליטת המקורות הרשמיים בשיח על אודותיהם.

לפי הגדרה נוספת, אלה יחסים של משא ומתן מתמשך, שבו גם הפוליטיקאים וגם העיתונאים שולטים בשיח החדשותי (Cook, 2001; Gans, 1979; Stromback & Nord, 2006); אלה וגם אלה שולטים במקורות מפתח. העיתונאים הם 'שומרי הסף' השולטים ברמת החשיפה של המידע וקובעים את ההיקף ואת טון הסיקור של הסיפורים החדשותיים, ואילו המקורות שולטים במידע ומעניקים לגיטימיות לסיפורים. דן ברקוביץ (Berkowitz, 2020) גורס כי יחסי העיתונאים עם מקורותיהם אינם רק מאבק על כוח והשפעה על דעת הקהל, אלא מאבק ארוך טווח על ייצור תרבותי. גם חוקרי השיח בין המשפט לתקשורת נחלקים בדעתם, הן בשאלה מי מהצדדים מוביל בשיח זה והן בשאלת השלכותיו על מעמד המשפט בחברה.

תאורטיקנים פוסט-מודרניסטים (Fiske & Glynn, 1995; Garapon, 1996) התריעו מפני הסכנה הצפויה למהות ההליך המשפטי עקב סחרור הייצוגים התקשורתיים של בתי המשפט והרחקת השיפוט מהמרחב המוסדי למרחב הפופולרי. לדעת חוקרים אחרים, השפעתו של השיח התקשורתי על הממסד המשפטי מזערית, כי הוא נתון לשליטה בלבדית של מערכת המשפט (Haltom, 1998). לעומתם טענו חוקרים נוספים

כי בשיח בין המשפט לתקשורת יש קווי דימיון ומטרות חברתיות משותפות - השגת סדר חברתי וקביעת מדיניות ציבורית (כספי, 2011; Erickson, 1991). חוקרי השיח על המשפט ברשת מתחבטים בין הפגיעה שהוא מחולל בחזקת החפות של חשודים ובזכותם להליך הוגן, לבין יתרונות הדמוקרטיזציה של השיח המשפטי, שבזכותה נחשף הציבור לנרטיבים המתחרים בנרטיב הממסדי (לב־און, 2020; Gies, 2014).

שגרות סיקור המשפט בעיתונות המערבית נחקרו בצמצום רב. במחקרים שנערכו בשנים 1974-1998 (Davis, 1994; Haltom, 1998; Jones, 1974) ראו החוקרים במשפט תחום שערכו החדשותי נמוך, ובכתבי המשפט - עצלים וטרף קל למניפולציות של מקורותיהם, המפנימים את ערכי מערכת המשפט ללא ביקורת וללא עוררין. מחקרים מאוחרים יותר טענו לעלייה בערכו החדשותי והמסחרי של סיקור המשפט בתקשורת ולשינוי בגישתם של כתבי המשפט, שהפכו לתחרותיים ולביקורתיים כלפי מערכת המשפט (Bogosch & Holtzman-Gazit, 2020; Gies, 2008; Malleon, 1999). לעומת זאת, מחקרים שנערכו בשנות האלפיים הצביעו על פגיעה באיכות הדיווח המשפטי בתקשורת הממוסדת. הסיבות לכך הן פיטורי עיתונאים, עקב לחצים כלכליים, צמצום נוכחותם בבתי משפט, והתבססות על מסמכים משפטיים מעובדים שמספקים להם דוברים במערכת המשפט ויועצי תקשורת במגזר הפרטי (Simons & Bosland, 2020). מחקרים מארצות הברית גם טענו לפוליטיזציה של סיקור המשפט, בשל הרחבת הבמה הניתנת לפוליטיקאים ולבעלי עניין להביע את דעתם על תפקודו של בית המשפט העליון (Bybee, 2014; Sullivan & Carmody-Tilley, 2020).

חוקרות של סיקור המשפט בתקשורת הישראלית מצאו שעד לשנת 2000 סייעה התקשורת הישראלית לכינון עוצמתו של בית המשפט העליון (Bogosch & Holtzman-Gazit, 2008), וטענו כי אחת הסיבות לרמת הביקורת הנמוכה בסיקור המשפט באותן שנים הייתה הגשת כתבי אישום נגד עיתונאים בהתבסס על סעיף הסוב־יודיציה² סעיף חוק זה נועד להגן על ההליך המשפטי מפני פרסומים שמטרתם להשפיע על מהלך המשפט ותוצאותיו, באמצעות הערכת עדויות ופרסום ראיות שטרם הוגשו לבית המשפט (פלג, 2012).

עם זאת, נמצא באותן שנים כי סיקור משפטיהם של נבחר ציבור שעמדו לדין היה מוטה ומגמתית, והושפע מעמדותיהם של המוציאים לאור של העיתונים (פלג, 2012). במחקרם של צבי רייך ואחרים (Reich et al., 2016), שנערך בקרב קבוצה גדולה של עיתונאים ישראלים מתחומי סיקור מגוונים, נמצאה רמת אמון גבוהה במערכת המשפט ולעומתה רמת אמון נמוכה במוסדות הפוליטיים, וזאת בניגוד למגמה הכללית בציבור הרחב, שאיבד אמון במערכת המשפט ובתקשורת הממוסדת (הרמן ואחרים,

(2020). בעידן הנוכחי רווח בישראל, כמו במדינות מערביות אחרות, שיח פופוליסטי של פוליטיקאים ושל הציבור הרחב ברשת, המבקר את יושרתן ומקצועיותן של מערכת המשפט ושל העיתונות הממוסדת (Panievsky, 2021). מנתוני חברת יפעת מדיה³ עולה כי בשנת 2020 פעלו בישראל 78 כתבי משפט ופרשנים. ממצאי המחקרים הבודדים שנערכו בקרב כתבי משפט בישראל על שגרות הסיקור וערכיהם המקצועיים (פלג, 2012; פלג ובוגוש, 2015) יידונו בפרק הממצאים במאמר זה.

מערך המחקר

המחקר הנוכחי שואב משלושה מחקרים איכותניים, שבהם רואיינו 52 כתבי משפט בשלוש נקודות זמן שונות:

1. ראיונות פרטניים שנערכו בשנת 2007 עם 30 כתבי משפט מכל אמצעי התקשורת (15 כתבי עבר ו־15 כתבים פעילים, בהם 22 גברים ושמונה נשים). ניסיונם המקצועי של כתבי העבר בסיקור המשפט נע בין שמונה ל־50 שנות סיקור, בין השנים 1950-2000, ולשלושה מהם יש השכלה משפטית. ניסיונם של כתבי המשפט הפעילים בסיקור המשפט נע בין שלוש ל־30 שנים, ולמחציתם יש השכלה משפטית.
2. קבוצת דיון של כתבים פעילים שהתכנסה בסוף שנת 2012 לדון בשינויים בסיקור המשפט, עקב צמצום מספר הכתבים במערכות החדשות (עידן, 2012) והצעות חוק שאיימו על חופש העיתונות (אזולאי, 2011). בקבוצה השתתפו עשרה כתבי משפט ופרשנים (שבעה גברים ושלוש נשים) מכל אמצעי התקשורת. ניסיונם המקצועי נע בין ארבע ל־30 שנות סיקור, ולשישה מהם יש השכלה משפטית. בקבוצה זו היו שישה עיתונאים שרואיינו גם ב־2007.
3. ראיונות עומק פרטניים מובנים למחצה שנערכו בין ינואר לספטמבר 2020 עם 12 כתבי משפט ופרשנים מובילים (עשרה גברים ושתי נשים) מכל אמצעי התקשורת. ניסיונם המקצועי נע בין עשר ל־30 שנות סיקור, ולשמונה מהם יש השכלה משפטית. חמישה מהמרוואיינים השתתפו גם במחקרים הקודמים.

מתודולוגיה זו של ראיונות חוזרים מוכרת ממחקרי אורך איכותניים (Longitudinal qualitative research) לצורך הבנת תהליכים חברתיים ותרבותיים ארוכי טווח והשלכותיהם על הפרט (Thomson, 2007).

שתי שאלות עומדות במרכז מחקר זה:

1. מהן עמדותיהם של כותבי המשפט לגבי הגורמים החיצוניים והפנים־מקצועיים שגרמו לדעתם לירידה בסמכותם העיתונאית בשיח הציבורי?
2. מהן עמדותיהם של הכותבים כלפי הטענות שקיימת סימביוזה בינם לבין מערכת המשפט?

כדי להשיב על שאלות אלה נותחו הממצאים בארבעה שלבים, בדומה לדגם של שקדי (2011). בשלב הראשון רוכזו, לצורך השוואה, נתונים מראיונות בנקודות זמן קודמות שכבר נותחו, בארבעה נושאים שעליהם נשאלו גם הכותבים שהשתתפו במחקר הנוכחי: תחום האחריות של עיתונאי המשפט במערכות החדשות; שגרות העבודה העיתונאית ונורמות מקצועיות בסיקור המשפט; יחסיהם של העיתונאים עם מקורותיהם; ועמדותיהם נוכח המטא־שיח הביקורתי על הסימביוזה בינם לבין מערכת המשפט. ארבעה נושאים אלה נבחרו גם בשל הרלוונטיות שלהם לשאלות המחקר ובשל הזיקה המחקרית בינם לבין הקטגוריות של ניתוח הירידה בסמכות העיתונאית במודל של קרלסון ולואיס (Carlson & Lewis, 2020). בשלב השני הושו הממצאים ממחקר זה לממצאי המחקרים הקודמים שערכתי על כותבי משפט. בשלב השלישי נותחו הממצאים בקריאה חוזרת בהתבסס על המודל של קרלסון ולואיס. בשלב הרביעי זוהה המלכוד הייחודי של כותבי המשפט, הנובע משינויים פנים־מקצועיים ומהאינטראקציות בינם לבין מערכת המשפט בשיח הציבורי - אינטראקציות הפוגעות בסמכות העיתונאים ובד בבד בסמכותה של מערכת המשפט.

ממצאים

עמדותיהם של כותבי המשפט לגבי תחורות פנים־מקצועיות הפוגעות בסמכותם החקצועית

השינויים בתחום האחריות של כתב המשפט בתקשורת הממוסדת בעידן המקוון

בדומה למחקרים הקודמים (פלג, 2012; פלג ובוגוש, 2015) מצביעים כותבי המשפט גם בשנת 2020 על ערכו החדשותי הגבוה של תחום המשפט בתקשורת, המתבטא בהצבתו בראש סדר היום החדשותי בישראל ובמעמדם הבכיר של כותבי המשפט בארגוני החדשות. ברם, מדברי המרואיינים מתברר כי תחום האחריות של עיתונאי המשפט השתנה במהלך השנים. בשנת 2007 קבלו כותבי העבר על היעלמותם של טורים אישיים מאת מיטב הכותבים בעיתונות הישראלית⁴, שתיארו את מאבקו של האזרח הקטן בטחנות הצדק והנגישו את הליכי המשפט לציבור הרחב בכתיבה סיפורית וסוחפת. עם זאת, כותבי החדשות הפעילים באותה שנה ובשנת 2012 דיווחו על כל השלבים בהליכים משפטיים במגוון נושאים חברתיים. משתתפי המחקר הנוכחי

(2020) מצביעים על שלוש תמורות חדשות שהביאו לדבריהם לירידה בהיקף הסיקור המשפטי ולהשטחתו:

1. עלייה בערכו החדשותי של שלב החקירה הפלילית וירידת ערכם החדשותי של כל שלבי ההליך המשפטי שלפני ההכרעה בדין.
2. ירידה בערכם החדשותי של הליכים משפטיים בעלי חשיבות חברתית שבמרכזם ניצבות דמויות לא ידועות, בשל הגידול בסיקור המשפטים של נבחרי ציבור וידוענים.
3. עלייה בערכם החדשותי של נושאים משפטיים הנידונים ברשתות החברתיות.

מדברי משתתפי המחקר הנוכחי עולה כי בשנים האחרונות התרחב תחום הסיקור של כתב המשפט אל שלבי החקירה המשטרית, שהיו בעבר באחריותו של כתב המשטרה. אולם הרחבה זו, הנובעת משיקולי רייטינג, משטיחה בפועל את סיקור המשפט. ע' אומר:

יש הרבה נושאים שאני חושב שראוי היה לטפל בהם, ואני לא מטפל בהם, כי פשוט אין יכולת ואין משאבים. נושאים תהליכיים, נקרא לזה ככה... כמו בתי משפט מקוונים. אף אחד לא היה מעלה על דעתו בכלל להתעסק בזה אפילו פעם אחת אם לא היה משבר קורונה, שהעלה את הצורך לעשות דבר כזה... אני מוצא את עצמי כותב 70% מהזמן רק על החקירות בתיקי נתניהו, וזה אומר שסוגיות משפטיות מסוימות משתלטות על האג'נדה ומוחקות את כל הנושאים האחרים.

נ' מוסף כי מטעמי רייטינג העיתון מתאים עצמו לסדר היום החדשותי של הרשתות החברתיות, תוך דחיקת ערכו החדשותי של המשפט הכלכלי, שהיה מרכזי בעיתון בעבר: "מדור המשפט מתעסק עכשיו יותר בהטרדות מיניות, בתביעות דיבה. השיח ברשתות על הנושאים האלו הוא שיח דומיננטי וזה גם דוחף אותנו לעסוק בזה." גם ב' טוענת שישנה התרחקות מנושאים חברתיים בסיקור המשפט. לדבריה, בניגוד לעבר, סיקור המשפט הפסיק לשקף הליכים הכוללים נאשם או תובע אזרחי אלמוניים, סיפורים אישיים שטמון בהם פוטנציאל לחשיפת עולות חברתיות, או תקדימים בפסיקה בנושאים החשובים לחיי היום-יום של האזרחים: "בזכות או בגלל זה שאני מסקרת היום יותר תיקים כמו תיקי ראש הממשלה וכן הלאה, אז אם מישו בבית משפט אומר לי: יש לי יופי של סיפור בשבילך על התביעה ששכן שלי הגיש - אני לא יכולה לעסוק בזה ממילא." יצוין כי בהגידים אלה של כתבי המשפט אין עדות לעימות בינם לבין עורכיהם בניסיון להרחיב את יריעת הסיקור ולהציג לציבור מגוון נושאי משפט מעבר ל'חדשות קשות' (Galtung & Ruge, 1965) הקשורות למשפטיהם

של נבחרי ציבור. עמדות הכתבים משקפות מצד אחד התבוננות עצמית ביקורתית על צמצום היקף המידע המשפטי שהם מפיצים בציבור, ומצד שני משיכת כתף נוכח שיקולי העריכה של מערכת החדשות. תמהיל תגובות דומות, של ביקורת על תמורות מקצועיות לצד אדישות להשלכותיהן החברתיות, מתגלה גם בנוגע לשינויים שהם מזהים בנורמות המקצועיות שלהם בעידן המקוון.

השינויים בשגרות העבודה ובנורמות סיקור המשפט בעידן הרשתות החברתיות

המשתתפים במחקר הנוכחי הצביעו על שינוי בשני היבטים בעידן המקוון - בשגרות העבודה ובנורמות סיקור המשפט:

1. שינויים בשגרות עבודה: צמצום עבודת השטח, העמקת השעבוד ליועצי תקשורת וצמצום הזמן המוקדש לעבודת עיתונאות עקב הפעילות המצופה מהם ברשתות החברתיות.
2. שינויים בנורמות הסיקור: הקצנה בסגנון הסיקור והתרחקות מכללי האתיקה העיתונאית.

שינויים בשגרות עבודה

לראשונה במחקר הנוכחי, בניגוד למחקרים בעבר, טענו העיתונאים לצמצום נוכחותם בבית המשפט, שבעבר הייתה ליבת עבודת השטח בתחום זה. ר' סבור שהיעדרות כתבי משפט מבית המשפט פוגעת ביכולתם להרחיב את מעגל מקורות המידע שלהם:

בפרשת ווטרגייט, כשהעיתונאים באו להארכת מעצר, הם הבינו שנמצאים שם עורכי דין מהמפלגה הרפובליקנית והבינו את הקשר לניקסון. לי היה אותו דבר... הייתי בדיון על הארכת מעצר, ומישהו ניגש אליי עם ההקלטות הכי פגזיות על פרשת שחיתות באחת המפלגות... זאת הייתה פצצה של חומר. אם לא הייתי מגיע לשם פיזית, לא הייתי מקבל את החומר הזה.

בקבוצת הדיון שנערכה בשנת 2012 העיתונאים ציינו כי יועצי התקשורת הפכו לשחקנים בולטים בזירה המשפטית ופגעו במעמדם של הכתבים בתור קובעי סדר היום של חדשות משפטיות, ואילו במחקר הנוכחי העיתונאים טענו ל"מהפך טקסטואלי" שלם (Reich, 2018), שהעצים אף יותר את תלותם במסמכים המשפטיים ובמידע המוטה שמספקים יועצי תקשורת:

יועצי התקשורת הם לרוב הספקים של האינפורמציה הראשונה, הם הברז... הפער בין המציאות לבין זו שמוצגת על ידי איש היח"צ הוא פער הולך וגדל, לכן

הרבה פעמים הידיעות הראשונות יהיו מוטות. בידיעה שתעלה שלוש דקות אחרי כך, כנראה המערכת המתחרה תגיד: רגע, אבל המערכת הראשונה כתבה שזה ככה, למה לא להמשיך? זה קובע את סדר היום (ע').

ד' מתאר כיצד מתמרנים יועצי התקשורת את העיתונאים לצורך השפעה על ההליך המשפטי:

הם ניסו להעביר דרכי מסר מאיים לפרקליטות. במהלך סיקור תיק המעונות של שרה נתניהו הייתי אצל יועץ מקורב מאוד לראש הממשלה... ראיתי את כל החומר. הוא אמר: קח את החומר הזה, ותציג את זה ככה, אחרת לא תקבל. אמרתי: תודה רבה, שלום ולהתראות. אחרי יומיים כתב אחר פרסם את הידיעה הזו. בא אליי העורך שלי ושאל אותי: למה לא היה לנו את זה? אמרתי לו: כי אני לא מוכן למכור את האג'נדה המקצועית שלי. זה מחיר שאני סופג, אין מה לעשות.

כתבי המשפט מסבירים את חוסר יכולתם להיאבק במניפולציות של יועצי תקשורת בלחצי מהירות הדיווח הנדרשת בפלטפורמות המקוונות. ב' מסבירה:

אם פעם אפשר היה לא להיות בטוויטר, היום אין דבר כזה. את צריכה להגביא הרבה. הצורך שלי לאזן בין בדיקת המידע לתגובה מהירה הופך להיות יותר ויותר קשה כי המהירות גדלה. צריך להתמודד מול פרסומים שהם לפעמים פייק ניוז מוחלט ברשתות וגם לשכנע את העורכים שזה קשקוש.

ג' טוען כי בשל לחצי העידן המקוון לפרסם במהירות נוצרה זילות בערכם של 'סקופ עיתונאי' ושל מצוינות מקצועית: "הסקופ היום הוא מי שהביא את הסיפור ראשון! גם אם זה סיפור שיהיה לכולם בעוד שלוש דקות. זה הדרייב הרציני של עבודת העיתונות, כלומר: כפי שפורסם על ידי לראשונה." מעבר לשינויים המתוארים בשגרות איסוף המידע, טענו המשתתפים כי השיח המתלהם ברשתות החברתיות משפיע על סגנון הכתיבה על המשפט בעיתונות הממוסדת.

שינויים בנורמות הסיקור והקצנת סגנון הכתיבה

כתבי המשפט בדימוס שרואיינו בשנת 2007, העידו כי בשנים שבהן עדיין נאכף איסור הסובי'ודיצה בחוק, הם נזהרו בכתיבתם על בית המשפט ואף כשלו בצנזורה עצמית בשל החשש לפגוע בכבוד המוסד השיפוטי. גם מקצת הכתבים הפעילים באותה שנה ראו בהבעת דעה אישית במהלך דיווח חדשותי על הליכי משפט כשל אתי. ברם, במחקר שנערך בשנת 2012 הצביעו העיתונאים על עלייה ברמת הביקורת בכתיבתם

ובנטייה להבעת דעה לטובת אחד הצדדים במשפט. העיתונאים קישרו שינוי סגנוני זה לעליית מעמדם בארגוני החדשות, שבאותן שנים ביטאו ביקורת חריפה יותר כלפי כל זרועות השלטון (כספי, 2011). במחקר הנוכחי הביעו המשתתפים אינחת מאימוץ הסגנון הבוטה והמוקצן, המאפיין את השיח ברשת, בדיווחים על המשפט בתקשורת הממוסדת.

לדברי ל', סגנון כתיבה חריף זה פוגע במיומנויות העיתונאיות ובאמינותו של העיתונאי המשפטי: "כותבים היום בסגנון מאוד שולף ומאוד חד וציני, עוקצני ומהיר ואימפולסיבי. משהו נשחק לנו, העיתונאים. הסגנון הזה גם הימם את הקשב וגם שחק רגישות." לדבריו, סגנון הכתיבה המוקצן גורם לקיטוב ולפילוג בתוך הקהילה העיתונאית ולראייה שבטית של כתבי המשפט בקרב הציבור הרחב: "חלוקה רבה יותר לתומכי הפרקליטות ולמבקרים, למחנה בני אור ובני חושך - יותר התלהמות ופחות בירור מעמיק של הדברים."

גם ר' טוען כי הוא נגרר לווכחנות מיותרת בטוויטר עם עיתונאים שאינם חושבים כמוהו, ומעמיק כך את המתח בקהילה העיתונאית וגם את התיוג הפוליטי של כתבי המשפט בציבור:

לפעמים אני מסתכל על ציוץ שכתבתי וחושב: לא הייתי חייב לכתוב את הציוץ הזה. עצם הווכחנות מיותר. איך זה משפיע על המיינסטרים של התקשורת? עורכי הפנלים, עורכי המהדורות, מחלקים את הכתבים לימין ולשמאל. אני בא, ואני מסקר, ואני חושף פרשיות על נתניהו, אז אתה בצד ההוא, בשבטים.

לביקורת זו מצטרף ת', המדגיש כי ויכוחים בין עיתונאים ברשתות החברתיות מנוגדים לאתיקה העיתונאית ופוגעים בסמכותם הציבורית:

הם נלחמים מלחמות שנראות לי לא ראויים. המטרה של כתבי משפט היא לקדם את עצמם בטוויטר. מתייחסים במילים בוטות לשר המשפטים אוחנה, אחר כך מסקרים אותו, וזו אתם חושבים שיאמינו לכם? יש כבר זיהוי פוליטי של כתבי משפט - אין להם נראות ניטרלית.

ההיגדים של כתבי המשפט במחקר הנוכחי על החרפת סגנון השיח בתקשורת משקפים פער דורי בינם לבין הכותבים הצעירים יותר. מדבריהם עולה רטוריקה מתגוננת, המטילה את האשמה ברידוד השיח התקשורתי על שגרות העבודה בסביבה דיגיטלית ועל לחצים שיווקיים. שיח דומה זוהה במחקרים על האופן שבו שופטים עיתונאים את השינויים המתרחשים בשדה המקצועי שלהם, שהוא אחד הגורמים לעזיבתם את מקצוע העיתונות (Davidson & Meyers, 2014; Usher, 2010). רטוריקה

מתגוננת דומה נמצאה גם בעמדותיהם כלפי גורמים חיצוניים המשפיעים על סמכותם המקצועית.

עמדות הכתבים לגבי תמורות חיצוניות הפוגעות בסמכות העיתונאית

כתבי המשפט שהשתתפו במחקר הנוכחי הצביעו על שלושה גורמים חיצוניים למקצוע העיתונות, המאיצים לדעתם את הירידה בסמכותם המקצועית בעידן המקוון:

1. מעורבותם של שחקנים חיצוניים בסיקור המשפט.
2. ליקויים בהתנהלותה של מערכת המשפט מול התקשורת.
3. שיח פופוליסטי מאשים, הטוען לסימביוזה בין מערכת המשפט לעיתונאים.

לדעתם של כתבי המשפט שהשתתפו במחקר הנוכחי, גורמים חיצוניים אלה מביאים לתיוג פוליטי של השיח המשפטי ופוגעים בתדמיתם המקצועית של העיתונאים ובמעמדה של מערכת המשפט בשיח הציבורי.

מעורבותם של שחקנים לא מקצועיים בסיקור המשפט

בשנת 2007 קבעו כתבי המשפט כי ככל שהצטרפו כתבים פוליטיים לסיקור משפטיהם של אישי ציבור, חלחל סגנון הסיקור הפוליטי לדיווחים המשפטיים והביא לעלייה ברמת הביקורת בסיקור ולמסגור של 'מנצחים ומפסידים' ו'מרוץ סוסים' המקובל בסיקור ספורט. לטענה למסגורים פוליטיים בסיקור המשפט יש גם ביסוס במחקר (Haltom, 1998), אולם במחקר הנוכחי טענו כתבי המשפט לראשונה כי סמכותם בשיח הציבורי מצטמצמת עקב פרסומים שגויים של כתבים פוליטיים ושל משפיענים ברשתות החברתיות, שאין להם השכלה משפטית או ניסיון בסיקור המשפט. לדבריהם, הם נאלצים להשקיע זמן בהפרכת טענותיהם של אלה בפני העורכים ובפני הציבור, המייחס חשיבות למילותיהן של דמויות מוכרות. ע' מבהיר:

אני מזדעזע כשאני שומע את אופירה וברקו או את רני רהב, ינון מגל, שמעון ריקלין ודומיהם מתבטאים... וגם פרשנים פוליטיים, כשהם מתבטאים על פסיקה, על בית המשפט העליון, ומביעים את דעתם המלומדת. במקרה הטוב אולי הם דיברו עם מישו. לרוב הם לדעתי האוהד מהטריבונה שמביע את דעתו על השופט ששרק שריקה כשהכדור הלך ימינה או שמאלה. זו רמת האנליזה של החלטות משפטיות, ואת זה אני צריך להפריך בעיני העורכים שלי.

ר' קושר בין העלייה בכוח השכנוע של הצעקנים והמתלהמים בשיח הציבורי לבין

עידן הפוסט־אמת: "אנחנו בעידן פוסט־אמת, אז הציבור לא מאמין למערכת. כתב נתפס הרבה פעמים כמישהו שמגן על המערכת, בשיח הציבורי לא מאמינים לו, וכך הוא מאבד מסמכותו." לטענת המרואיינים, במהלך השנים השתנתה תפיסת התפקיד העיתונאי של כתב המשפט בשל תמורות בעמדות היסוד של הכתבים כלפי מערכת המשפט.

הצבעה על ליקויים בהתנהלותה של מערכת המשפט מול התקשורת

מחקרי עבר (Haltom, 1998; Jones, 1994) הצביעו על זיקה בין האמון הרב שבו זכתה מערכת המשפט מהציבור לבין תפיסת התפקיד העיתונאי של כתבי המשפט. במחקרים אלה נטען כי תפיסת התפקיד של עיתונאי המשפט מתאפיינת בהזדהות מלאה של הכתבים עם בעלי התפקידים במערכת המשפט, עד כדי השתקת ביקורת של צוות ההגנה על המשפט. במחקר הראשון שערכתי, בשנת 2007, הביעו העיתונאים אמון ללא סייג במערכת המשפט. הם אף קראו לריסון התקשורת נוכח הפרות של צווי איסור פרסום ופרסום ממצאי בדיקות פוליגרף הנוגעים למהימנותם של עדים, מחשש שהפרסום יטה את שיקול הדעת של השופטים. נשמעה גם קריאה לאכיפה מחייבת יותר של כללי האתיקה העיתונאית בעניין סיקור הוגן של הליכים משפטיים ומניעת פגיעה בחזקת החפות. בנקודת הזמן השנייה במחקר, בשנת 2012, נוכח הצעות חוק להגבלת חופש העיתונות בתקשורת הממוסדת באמצעות הגדלת פיצויי לשון הרע בחוק ומגבלות על פרסום חומרי חקירה (אזולאי, 2011), טענו העיתונאים כי אין צורך באכיפת החוק הפלילי וכללי האתיקה העיתונאית, שכן השיח הציבורי ברשתות החברתיות מספק פיקוח חלופי על התקשורת. עם זאת, העיתונאים לא הביעו אי־אמון במערכת המשפט.

במחקר הנוכחי, שנערך בימים של אווירה ציבורית עוינת כלפי מערכת המשפט והתקשורת המסורת, מסתמן תמהיל עמדות מעורב, המשקף ירידה באמון המרואיינים במערכת המשפט וכן התנגדות למחויבות העבר להימנע מפרסומים העלולים לפגוע בהליך ההוגן, לצד הודאה ראשונה מסוגה בהתגייסות להגנה על מערכת המשפט מפני מתקפות פוליטיות ורשתיות, בשל חשש מקריסת שלטון החוק.

כתבי המשפט הצביעו על ירידה באמון שהם חשים כלפי מערכת המשפט. לדבריהם, היא נובעת מהתנהלותה של מערכת המשפט מול התקשורת: היעדר שקיפות, מניפולציות במידע הנמסר לתקשורת, הסתרת המניעים האישיים בתהליכי קבלת החלטות, חוסר נכונות להודות בטעויות והשתקת הביקורת בתקשורת.

ד' מבדיל בין רמת האמון הנמוכה שלו כלפי משטרת ישראל לבין ביקורתו על הפרקליטות: "המשטרה הרבה פעמים תחפה על עצמה בשקרים. הפרקליטות, לדוגמה, תתחפר הרבה פעמים בתוך עצמה ולא תודה בטעויות, אבל היא לא תשקר." ר' מייחס לראשי הפרקליטות מניעים אישיים במאבקים משפטיים למראית עין: "אלה אנשים עם חולשות. ככל שהם יכירו יותר בחולשות שלהם וידעו להתמודד איתן... הם ידעו להתמודד כלפי חוץ ולהדוף יותר מתקפות." ת' טוען שאיבד את אמונו במערכת בגלל היעדר שקיפות והשתקת ביקורת:

למשל מכתבי האיומים על השופטים... הזדרזו במערכת המשפט לומר שזו הסתה, אבל הסתירו מהעיתונאים את המכתבים... איך אני יכול לפרשן על מה שלא מוכנים להראות לי?... המערכות האלה, רוממות השקיפות בגרונו, אך אנחנו כעיתונאים, כשליחי ציבור, לא יכולים לבקר שום החלטה של משרד המשפטים כי אין לנו מושג מה קורה בפנים. זו מערכת שסוגרת עצמה טוטלית ומבקשת, תסמכו עלינו! אני לא מייחס למערכת כוונות זדון, אך יש השתקה פנימית.

ברוח דומה קבלו צ' ו'ט' על כך שבתי המשפט נענים לבקשות המשטרה להסתיר מידע תוך פגיעה בחופש העיתונות: "השופטים מוציאים צווי איסור פרסום באורח אוטומטי. אין התנגדות, המשטרה מבקשת ומקבלת במקום. השופטים לא שוקלים את האינטרס הציבורי בפרסום. גם אין שוויון - בקשות לצווי איסור פרסום של חשודים נשואי פנים, [עם] עורכי דין גדולים וחזקים, זוכים להיענות מיידית."

לצד הביקורת החרפה על מערכת המשפט, נשמעו עמדות מעורבות בנוגע לאחריות חברתית להגנה על ערכי המשפט. אצל מקצת המשתתפים במחקר גרמה הירידה באמון האישי במערכת המשפט, כמו גם שיקולי רייטינג, להתעלמות מהביקורת שהביעו שופטים בנאומים ציבוריים ובפסקי דין (פלג, 2020) על חשיפת מידע מחקירות משטרה לפני שנבחן בבית המשפט. ג' ו'ת' חשים משוחררים מהצורך להיזהר בפרסום מידע מחקירות:

היה לי ויכוח על זה עם עיתונאי אחר. הגיעה אליו ידיעה שהוא לא פרסם, [על] חקירה שנפתחה, כי הוא ידע שזה יפגע בחקירה. אני דיווחתי... התפקיד שלי ככתב משפט לא לשמור על מערכת המשפט. התפקיד שלי לדווח לציבור דברים שאני יודע וכן, יש חשיבות, מבחינת עניין ציבורי (ג'); התפקיד שלנו לשמור על הגינות. האחריות שלנו היא לבדוק שאנחנו לא אומרים דבר שאינו נכון. אבל אני לא מבינה עיתונאי שיוצא נגד הדלפות (ת').

מנגד, ע' ו'ח' מודאגים מהשפעת התקשורת על הוגנות ההליכים המשפטיים וחשים מחויבות אזרחית להגן על חזקת החפות של הנאשם ולא לפגוע במשפט ההוגן: "אני

אולד סקול, שמאמין לא רק בחזקת החפות, אלא שאין להביע דעה לאחר שהחל משפט" (ע'); "אני מוטרד מזכויות הנאשם הקטן במירכאות, שלא יודע ולא מסוגל להתמודד עם הדלפה של תמלילים כאלה" (ח').

למרות הביקורת על התנהלותה של מערכת המשפט, וחוסר ההסכמה בין העיתונאים בנוגע לאחרייתם החברתית לשמור על ערכי המשפט ההוגן, הסתמנה תמיכה במחויבות המקצועית והאזרחית של כתבי המשפט להגן על מערכת המשפט מפני מתקפות פוליטיות ושיח ציבורי מתלהם ברשת.

עמדותיהם של הכתבים כלפי הטענות לסימביוזה בינם לבין מערכת המשפט

רוב כתבי המשפט הצדיקו רעיונית ומעשית תפיסה מרחיבה, הכוללת בתפקידו של העיתונאי המשפטי גם הגנה על מערכת המשפט מפני פופוליזם פוליטי ורשת. תפיסה זו מביאה לצנזורה עצמית בסיקור המשפט. ו' מסביר:

בתקופה הראשונה בתפקידי כעיתונאי, תקופה שבה היה פרופ' אהרון ברק נשיא בית המשפט העליון, הערצתי אותו ואת המערכת, וביטאתי את זה בכתיבתי. בתקופת כהונתו של פרופ' דניאל פרידמן כשר משפטים עברתי תהליך התפכחות, והבנתי את החסרונות של האקטיביזם השיפוטי, ואימצתי חלק מהביקורת שלו. בתקופה הנוכחית, עידן נתניהו, חזרתי להגן על בית המשפט. אני חש אחריות חברתית לא לתת יד לניסיונות להרוס את מעמדו של שלטון החוק.

גם ח' נזהר בביקורתו על בית המשפט נוכח המתקפות עליו: "אני רואה עצמי כשליח של עקרון הפרדת רשויות מתוך אמונה שזו מערכת אמינה יותר. אני ממש מרסן ביקורת. פעם כתבתי ביקורת כשחשתי שתפקידי לעזור לנאשמים, היום אני זהיר בביקורת." מנגד, כ' סבור כי התקשורת משוחררת מהצורך להגן על שלטון החוק, וכי זהו אחד מתפקידיה של מערכת המשפט עצמה:

היום פוליטיקאים ואנשי ציבור מרשים לעצמם לאיים על ההליך המשפטי ועל שופטים, והמגמה הזו אינה זוכה לתגובה והתייחסות בחוק. התקשורת תמיד צריכה להיות אחראית ומידתית בביקורת שלה על כל גוף ציבורי ולהציג גם את הצד השני של כל סיפור. כך הציבור יקשיב לביקורת והביקורת לא תפגע באמון הכללי בגופי ציבור.

בהתאם לכך, רוב כתבי המשפט מודים שישנה סימביוזה עם מערכת המשפט. מקצתם טוענים כי צוותאות זו מגבירה את זרימת המידע המשפטי המוסמך והאמין לציבור. אחרים רואים במערכת יחסים זו שיקוף לחולשתה של העיתונות המשפטית.

בישראל. כ' גורס כי מאז ומעולם היה שיתוף פעולה בין העיתונות לפרקליטות, בשל רצון העיתונאים לזכות בהדלפות ובסיפורים בלעדיים ובשל רצון הפרקליטות לשלוט בשיח הציבורי על אודותיה. לדבריו, חוסר ההשכלה המשפטית הפורמלית אצל מקצת הכתבים גורם להם לאמץ את הנרטיב של התביעה, וכך נפגעת זכות הציבור להכיר את טענות ההגנה:

הסינרגיה הזו מניבה דיווינדל לשני הקצוות. נתניהו מנסה להכניס עיתונאים משלו, לא עיתונאים חוקרים אלא שופרות שמהדהדים את מסריו. גם הצד השני מהדהד מסרים. כתבים חוקרים משתמשים בחומרי חקירה כדי להדהד נרטיב תביעה. רשויות החוק נהנות ומעמיקות את הסינרגיה הזו. אם ירצו להבליט עברייני צווארון לבן יבחרו עיתונאים שהנרטיב התביעתי קרוב לליבם, וברמה האידיאולוגית הם חשים שהם חלק מהמלחמה בשחיתות... אני חושב שחוסר ההשכלה המשפטית גורם לכך שכתבים מסקרים לא בוחנים סוגיות לעומק, אלא מאמצים שורות אחרונות של המקור שלהם. העיתונאים לא קשובים מספיק לסנגורים. לטענות מסוג "ספק סביר" ו"אכיפה בררנית" אין הד. הם תופסים את עצמם כשותפים למלחמה.

לדבריו, מערכת היחסים בין הכתבים המשפטיים למקורותיהם במערכת המשפט פוגעת הן בעצמאות העיתונאים ובמעמדם הציבורי והן בהתנהלותה של מערכת המשפט:

זה פגע קשה מאוד בעיניי גם ביקורתם של כתבי המשפט. יש הבדל בין לעבוד עם מקורות לבין להיות תלוי באופן מוחלט במקורות... המחיר שמשלם הכתב הוא שהוא מאבד לחלוטין את החופש העיתונאי שלו, שהוא לא יכול לבקר את המקורות שלו... זה פוגע גם במשטרה. כשיש הרבה מאוד תיקים וצריך לתעדף ביניהם, יפנו יותר משאבי חקירה לתיקים שתופסים כותרות ופחות משאבי חקירה לתיקים שלא תפסו כותרות. המשטרה מזינה את התקשורת, והיא יוצרת כותרות לתיק מסוים, ואז ממילא מוצדק להשקיע בו יותר.

צ' סבור כי לנוכח עומס הדיווחים שעומו מתמודדים עיתונאים, ההסתמכות על מקורות אלה מסייעת לניהול הזמן:

בולטים הניסיון וההצלחה של המדינה להשתלט על הנרטיב. המשטרה בכל תיק של פשע חמור מדליפה תמצית חומר ויזואלי ואפילו צורבת לוגו של משטרת ישראל על החומר. קציני משטרה מרבים להתראיין. אם אתה כעיתונאי רוצה לבדוק נרטיב אחר, סנגורלי, זהו הליך סזיפי ומייגע שלא ניתן לעשות אם אתה עסוק בסיקור הכרוניקה.

כתבי משפט אחרים הדגישו כי בניגוד לביקורת הציבורית על מערכת המשפט

המדליפה חומרי חקירה, סנגוריהם של הנאשמים הם שמרבים להדליף ביוזמתם את תמלילי החקירות. ר' מעיד ש'כתב החשדות' נגד ראש הממשלה דאז בנימין נתניהו הודלף עוד לפני שדובר משרד המשפטים שחרר אותו לפרסום: "היו לנו פשוט מקורות נדיבים בהגנה שנתנו לנו את כתב החשדות ב'העבר' (forward) בווטסאפ, עוד לפני שהם קראו אותו." אף שהכתבים מדגישים בשנת 2020 את החיפוש הביקורתי שלהם אחר אותנטיות ושקיפות, ואת הדחף לעסוק באחורי הקלעים של הממסד המשפטי, המאפיינים את האווירה בעידן הפוסט־אמת (Graves, 2016), הם מפגינים בעבודתם מחויבות אישית להגנה על ממסד זה ומאמצים לעצמם זהות מקצועית של 'לוחמים נגד שחיתות'. להט אידאולוגי זה מתכתב עם עליית מודל 'העיתונאי האובססיבי' (Gi-nosar & Reich, 2020), המדגיש את תרומתו לחברה בעידן הפוסט־אמת שבו מותקפת הסמכות העיתונאית. אבל התנהלותו של כתב המשפט, כפי שעולה ממחקר זה, שונה מהותית מזו של 'העיתונאי האובססיבי', משום שהכתב נאבק למען ממסד רב־עוצמה ולא למען קבוצות חברתיות מוחלשות.

לצורך סיכום הממצאים וזיהוי התמורות שחלו בעמדותיהם של כתבי המשפט כלפי התנהלותם המעשית והערכית בין נקודות הזמן השונות שבהן נערך המחקר, מוצגת להלן טבלה השוואתית. מודל עבודת הגבול של קרלסון ולואיס לחקר הסמכות העיתונאית העכשווית משמש בטבלה זו לצורך בחינת הזיקה בין השינויים החיצוניים והשינויים הפנים־מקצועיים שעליהם מצביעים המרואיינים לבין תהליך הירידה בסמכותם העיתונאית.

טבלה 2

השוני בין עמדות המדוויינים בשלוש נקודות הזמן במחקר בדאי המודל של קרלסון ולואיס

ניתוח הממצאים בדאי חודל עבודת הגבול [Carlson & Lewis, 2020	ראיונות 2020	קבוצת דיון 2012	ראיונות 2007	
כניסת שחקנים נוספים לתחום סיקור המשפט, לרבות כאלה הנתפסים כאיום על סמכותם המקצועית של כתבי המשפט	פרשנים חלופיים נתפסים כאיום על הסמכות העיתונאית	השלמה עם מעורבותם של כתבים פוליטיים בסיקור	תפיסת כתבים פוליטיים כאחראים לירידה באיכות הסיקור המשפטי	עמדות כלפי המשתתפים בסיקור המשפט
התרחקות משגרות סיקור מסורתיות ואימוץ שגרות עבודה שנתפסו בעבר כאיום על האוטונומיה העיתונאית	התרחבות סיקורי חקירות של ידוענים; צמצום עבודת השטח והיקף הסיקור המשפטי; תלות מלאה ביועצי תקשורת; פוליטיזציה של סיקור המשפט	עבודת שטח וסיקור נרחב של הליכים משפטיים; עלייה בתלות ביועצי תקשורת	עבודת שטח וסיקור נרחב של הליכים משפטיים; דחיית ההסתמכות על יועצי תקשורת	עמדות כלפי שגרות עבודה בסיקור המשפט

הרחקת נורמות יסוד ושינוי בתפיסת התפקיד העיתונאי של כתב המשפט	ירידה באמון במערכת המשפט; התנערות מאחריות להגנה על ערכי המשפט ההוגן; התגייסות להגנה על מערכת המשפט מפני מתקפות פופוליסטיות	אמון במערכת המשפט; תפיסת הביקורת על מערכת המשפט כמדד למקצוענות	אמון במערכת המשפט; זהירות בביקורת על בית המשפט; קריאה לחיוב עיתונאים להגן על ערכי המשפט ההוגן	עמדות יסוד כלפי מערכת המשפט

דיון וחסקנות

מחקר זה מצטרף לניסיונות אמפיריים קודמים שנעשו בישראל ובעולם המערבי לנתח את האופנים שבהם עיתונאים בעיתונות הממוסדת מבנים את השיח המשפטי. המחקר הנוכחי בחן לראשונה באופן השוואתי את עמדותיהם של כותבי המשפט בנוגע לגורמים הפנים-מקצועיים והחיצוניים שחוללו לדעתם את הירידה בסמכותם העיתונאית בשיח הציבורי בעידן המקוון, ואת עמדותיהם כלפי הטענות לסימביוזה בינם לבין מערכת המשפט בישראל.

מניתוח ממצאי ראיונות העומק עם 52 עיתונאי משפט שרואינו בשלוש נקודות זמן (2007; 2012; 2020), עולה תמהיל עמדות אמביוולנטי. חלקו מוכר מספרות המחקר, וחלקו אינו מוכר ונובע מהתפשטות השיח הפופוליסטי, המתבטא במתקפות פופוליסטיות מקבילות על מערכת המשפט ועל העיתונאים, המחליש את שתי הקהילות בשיח המטא-עיתונאי בישראל.

ניתוח ממצאי המחקר בהתאם למודל של קרלסון ולואיס (Carlson & Lewis, 2020) מאפשר בחינה דיאכרונית, לאורך זמן, של עבודת הגבול שביצעו ומבצעים עיתונאי המשפט מול שחקנים משתנים ואינטרסים מגוונים, בתוך מקצוע העיתונות ומחוצה לו, לצורך הגדרת סמכותם המקצועית. הניתוח על פי מודל זה מאפשר גם בחינה סינכרונית - הסתכלות רחבה על הזיקה בין השינוי בעמדות העיתונאים כלפי תפיסת תפקידו העיתונאי של כתב המשפט לבין מכלול השינויים במעמדו של המשפט והתקשורת בחברה הישראלית. עיתונאי המשפט מבקשים לגונן על גבולות מקצוע העיתונות (Boundary defense) בשלושה אופנים:

1. רפלקסיה ביקורתית על השינויים בשגרות העבודה ועל אימוץ נורמות שמאיימות על עצמאות העיתונאים.
2. רטוריקה של הפרדה בין כתבי משפט מקצועיים לבין פרשנים חלופיים ברשתות החברתיות.
3. התגייסות להגנה על התדמית של שלטון החוק ושל העיתונאים המסקרים.

ניתוח הממצאים לפי המודל של קרלסון ולואיס מראה כי במהלך השנים אימצו כתבי המשפט שגרות עבודה ונורמות מקצועיות שאותן דחו בעבר, ואלה תרמו לירידת סמכותם. כך נתגלה עירוב בין שיקולים עיתונאיים לשיקולי שיווק בקביעת ערכו החדשותי של המשפט. טשטוש גבולות זה הביא אומנם להרחבת הגבולות של סיקור המשפט לעבר עיסוק רב יותר בחקירות של אישי ציבור, אך נפגעה זכות הציבור לדעת על מאבקים חשובים של האזרח הקטן בטחנות הצדק. הדעיכה בהכנסות אמצעי התקשורת, שגררה פיטורי כתבים, וחשיבותו של היבט המהירות בדיווח, גרמו לצמצום נוכחות העיתונאים בבתי המשפט ולהגברת התלות ביועצי תקשורת. טשטוש זה של הגבולות בין המסקרים ליועצי התקשורת תורם להטיית הסיקור, בהתאם לאינטרסים השונים של יועצי התקשורת ושל הצדדים במשפט המסתייעים בהם.

הירידה בסמכותם המקצועית של העיתונאים בשיח הציבורי בגלל גורמים פנים-עיתונאיים, מחריפה גם עקב גורמים חיצוניים. עבודת הגבול של כתבי המשפט להגנה על סמכותם נעשית מורכבת במיוחד נוכח השיח המשפטי המתנהל ברשתות החברתיות, שם מיטשטשים הגבולות הישנים בין עיתונאים מקצועיים לבין ציבור בעלי דעה. טשטוש גבולות זה משפיע על התנהלותם של כתבי המשפט ופוגע במעמדם בציבור. דברי הכתבים בעניין השלכות השיח ברשת על עבודתם, המתבטאות בהקצנת סגנון הסיקור ובהתרחקות מהאתיקה העיתונאית, תואמים לתופעת ה'טוויטריזציה של החדשות' (Revers, 2014) (Twitterization of news making), אשר לדעת חוקרים מעצבת את הרטוריקה העיתונאית ומחלישה את סמכותו של העיתונאי בתור 'שומר סף' של החדשות. העיתונאים העידו כי בהשפעת פרסומים על המשפט ברשתות החברתיות, הם עצמם התרחקו מההפרדה המסורתית בין דיווח עובדתי להבעת דעה אישית מוקצנת. כך חלה פוליטיזציה של השיח החדשותי על המשפט בעיתונות הממוסדת, ונוצר תיוג פוליטי של כתבי המשפט, אשר פוגע לדעת העיתונאים בסמכותם המקצועית. לדעתם של משתתפי המחקר הנוכחי, ההתנגחויות בטוויטר בין כתבי משפט התומכים בצד זה או אחר במשפט, לצד חשיפת המקורות של כתבים מתחרים, פוגעות בלכידות הקהילה המקצועית ובסמכותם המקצועית בעיני הציבור.

לדברי קרלסון ולואיס (Carlson & Lewis, 2020), יש להתבונן בהקשרים חברתיים רחבים לניתוח עבודת הגבול שמבצעים העיתונאים. ואכן, בעידן המתקפות הפופוליסטיות העולמיות המקבילות על מערכת המשפט ועל התקשורת, הנפוצות גם בישראל (Panievsky, 2021), מסתמן שינוי בעמדות היסוד של משתתפי המחקר כלפי מערכת המשפט וכלפי מוסכמות הסיקור שעוצבו במערכת היחסים בין העיתונאים למקורותיהם. העיתונאים דוחים נורמות סיקור שעוצבו בהתאם לדרישות מערכת המשפט והיום, בעידן המקוון, רואים בהן איום על עצמאותם המקצועית; הם מתרחקים מאחריותם למשפט ההוגן. הם גם מצפים להרחבת מודל יחסיהם עם מקורותיהם במערכת המשפט, שבעבר התאפיין בהגמוניה של מערכת המשפט, וקוראים להגברת השקיפות וההגינות ביחסים עם התקשורת. בה בעת הם נאלצים להתמודד עם טשטוש הגבולות ועם החיבור שיוצרים גורמים פוליטיים בינם לבין השופטים, הכורכים אותם יחדיו במתקפותיהם הפופוליסטיות.

כפי שנטען במחקרים בעבר, לתחום סיקור המשפט, בדומה לסיקור מוסדות ביטחוניים הזוכים לאמון גבוה יחסית בציבור, יש מאפיינים של סימביוזה בין העיתונאים לבין מקורות רשמיים בתחום המסוקר (Peri, 2004; Berkowitz, 2020). בין התקשורת למשפט יש תלות הדדית, שכן התקשורת זקוקה לבית משפט עצמאי שיגן על חופש העיתונות מפני פוליטיקאים, ומערכת המשפט זקוקה לחשיפה תקשורתית רחבה של התנהלותה לשם הרתעת הציבור (פלג, 2012). ואולם, יש בין התחומים דמיון ייחודי, שכן המשפט והתקשורת עוסקים שניהם בחשיפה ובהוקעה של סטייה חברתית, ולכן שניהם מעוררים התנגדות, ביקורת ולחצים מצד אלה המבקשים להתגונן מחשיפה ומענישה של הפרות סדר (כספי, 2011). בשיח הציבורי המטא-עיתונאי, שבו רואים קרלסון ולואיס (Carlson & Lewis, 2020) את זירת הקרב הציבורית המרכזית על הסמכות העיתונאית בעידן המקוון, אפשר לזהות שלושה היבטים דומים שבהם מתמקדת הביקורת הפופוליסטית על מערכת המשפט ועל העיתונות המסקרת: פעילות יתרה, ייצוגיות והסתרה. בית המשפט מואשם באקטיביזם משפטי, הפרקליטות - ב'תפירת תיקים', והתקשורת - בלהיטות יתרה להעניק לפעילותם של פוליטיקאים מסגור שלילי ופוליטי. טענת ההסתרה, המאפיינת את השיח הציבורי בשנים האחרונות, מדרדרת את מעמדן הציבורי של שתי המערכות. שתי המערכות מואשמות כי הן מסתירות את קשריהן עם האליטות ואת הטייתן הפוליטית. הטענה לפוליטיזציה היא האיום ההרסני ביותר על סמכותה ועל עצמאותה של כל אחת מהן, כי שתיהן טוענות לניטרליות, למומחיות, לאי-תלות ולעצמאות. בד בבד, שיח זה מסכן את שלטון החוק ואת חופש העיתונות, שהם יסודותיה של הדמוקרטיה בישראל.

המתקפות הפוליטיות הפופוליסטיות על בית המשפט ועל העיתונות רווחות כאמור גם במדינות נוספות, אך בישראל האמון הבסיסי במערכת המשפט בקרב כלל העיתונאים גבוה יותר מאשר במדינות אחרות (Reich et al., 2016). אפשר שמשום כך, חרף הביקורת המקצועית של כתבי המשפט על יחסיה של מערכת המשפט עם התקשורת, התפתח שיח טעון רגשית בינם לבין מי שביקורתם גורפת הרבה יותר. ואכן, רק במחקר זה בישראל חשפו המשתתפים דפוס של התגייסות להגנה על הממסד המשפטי, עד כדי נכונות לצנזורה עצמית ולהתכתשויות פומביות עם עיתונאים מתנגדים.

בעידן הפוסט־אמת, המתאפיין בחשיבה קונספירטיבית, נכונותם של העיתונאים להגן על מערכת המשפט יוצרת בקרב חלקים מהציבור תחושה של משחק מכור ששותפות לו אליטות מושחתות. בנוסף, אפשר שבשל חוסר ההקפדה על חזקת החפות בסיקור, מחריף הזעם של העומדים לדין על תקשורת 'לא אנושית' ועל מערכת משפט דורסנית, אשר הדלפותיה פוגעות בנאשם ה'חלש'. הירידה באמונו של הציבור במוסדות השלטון ובתקשורת (הרמן ואחרים, 2020) מביאה לעליית מעמדם של פרשני משפט חלופיים, שהם חסרי הכשרה מקצועית, אך מבטאים כעס עממי כלפי מערכת המשפט וכלפי העיתונאים המסקרים אותה.

ממחקר זה עולה כי לדעת העיתונאים, טשטוש הגבולות שנוצר בעיני הציבור בין האינטרסים של העיתונאים לאינטרסים של הממסד המשפטי יוצר מלכוד, המחליש עוד יותר את מעמדן של שתי המערכות בשיח הציבורי. בראי המודל של קרלסון ולואיס (Carlson & Lewis, 2020), ממצאי המחקר משקפים מתח שבו פועל כתב המשפט - בין הרחבת הסיקור המשפטי והעלייה במעמדו המקצועי בארגוני החדשות, לבין טשטוש הגבולות המקצועיים והנורמטיביים, אשר נובע מתמורות בפעולות ובנורמות בשדה העיתונאות ומחוצה לו, באורח המסכן את העצמאות העיתונאית.

נוכח ממצאי המחקר הנוכחי נדרשים מחקרי המשך כדי לעקוב אחר התפתחות מלכוד זה של כתבי המשפט. בין שינויים חיצוניים לשינויים פנים־מקצועיים, בישראל ובמדינות אחרות שבהן יש מתקפות פופוליסטיות על מערכת המשפט ועל התקשורת. מוצע גם לחקור את התמודדותן של שתי מערכות אלה, המשפט והתקשורת, עם הפגיעה בדימוין ובמעמדן בשיח הציבורי בישראל.

הערות

- 1 כל הציטוטים הם מהראיונות שנערכו בשנת 2020. שמותיהם של המרואיינים הוסתרו לפי בקשתם.
- 2 סעיף 71 לחוק בתי המשפט (נוסח משולב) התשמ"ד-1984, מאז 1992 לא הוגשו כתבי אישום נגד עיתונאים בהתבסס על חוק זה, שקיים עדיין, אך תחולתו צומצמה בשנת 2020.
- 3 הנתונים בידי הכותבת.
- 4 כמו טוריהם האישיים של נתן זהבי במקומו זמן **תל אביב**, אהרון בכר ז"ל ב**ידיעות אחרונות** ומנחם תלמי ז"ל ב**מעריב**.

רשימת המקורות

- גיא פלג (2019 FM103, 30 באוגוסט). "יש אימים ובעיקר הסתה, הוחלט להצמיד לי מאבטח". **מעריב**. www.maariv.co.il/news/israel/Article-716337
- לאחר שספג ביקורת בטוויטר, אלירז שדה עונה (2019 FM103, 3 בדצמבר): אני לא פרובוקטור. **מעריב**. <https://www.maariv.co.il/amp/news/politics/Article-733145>
- אורן, א' (2015, 29 בדצמבר). הנאום שאולמרט היה צריך לשאת הבוקר. **הארץ**. <https://www.haaretz.co.il/news/law/1.2809305>
- אזולאי, מ' (2011, 14 בדצמבר). חוק ההסתרה: מעבירים את החקירות למחשכים. *ynet*. www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4159797,00.htm
- ביגמן, ע' (2019, 14 באפריל). האם הפרקליטות תופרת תיקים לבכירים? **ישראל היום**. <https://www.israelhayom.co.il/article/649561>
- גור, א' (2010). **התקשורת ותהליך אוסלו**. אופיר ביכורים.
- הרמן, ת', ענבי, א', רובבשי-שטרית, א', ריטוב, א' והלר, א' (2020). **מדד הדמוקרטיה הישראלית 2020**. המכון הישראלי לדמוקרטיה. <https://www.idi.org.il/media/15539/the-israeli-democracy-index-2020.pdf>
- כספי, ד' (2011). בין שני מוסדות: על משפט ותקשורת. **קשר**, 42, 6-11. http://humanities1.tau.ac.il/shalom_rosenfeld/images/42/%D7%93%D7%9F_%D7%9B%D7%A1%D7%A4%D7%99.pdf
- לב-און, א' (2020). הערות על אודות המאפיינים והתוצאות של הדמוקרטיזציה של השיח הציבורי על משפט וצדק: הפעילות למען צדק לרומן זדורוב כמקרה בוחן. **המשפט, כה**, 224-187. <https://hamishpat.colman.ac.il/?p=3193>
- מענית, ח' (2019, 8 בנובמבר). הקמפיין "המוצלח" של נתניהו יוצר דה־לגיטימציה להחלטות הפרקליטות בעניינו. **גלובס**. <https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001306439>

- עידן, א' (2012, 21 בספטמבר). משבר התקשורת. הטוב, הרע והעיתונות הכתובה. **הארץ**.
<https://www.haaretz.co.il/magazine/1.1827868>
- פלא, ע' (2012). הגלימה השחורה והעיתונות הצהובה: יחסי הגומלין בין השופטים לתקשורת בישראל. בתוך **דלתיים פתוחות: השפעת התקשורת על המשפט בישראל** (עמ' 57-87). מטר.
- פלא, ע' (2020). משולש האינטרסים: לקוחות, עורכי דין, ויועצי תקשורת. **שערי משפט**, י, 136-95. <https://mishpat.ac.il/wp-content/uploads/2020/11/04-%D7%A4%D7%9C%D7%92.pdf>
- פלא, ע' ובגוש, ר' (2015). חולשת העוצמה: תפיסת האוטונומיה העיתונאית של כתיבי המשפט בישראל. בתוך נ' אליאס, ג' נמרוד, צ' רייך וע' שכנר (עורכים), **מעברים בתקשורת: לכבוד דן כספי ופועלו** (עמ' 539-559). צבעונים.
- שטרן, א' (2021, 16 בנובמבר). ברוך קרא הותקף במקל הליכה על ידי מפגינת ימין. **הארץ**.
<https://www.haaretz.co.il/gallery/television/1.10390901>
- שטרקמן, ר' (2020, 27 במאי). דמיון מצמרר: כך העתיק נתניהו את המהלכים מדרעי, קצב ואולמרט. *The Marker*. <https://www.themarker.com/markerweek/premium-1.8876391>
- שניג, א' (2020). עמית סגל על ברוך קרא ואביעד גליקמן: "צמד הדוברים הנרצעים של מערכת המשפט". *ICE*. <https://www.ice.co.il/media/news/article/784407>
- שקדי, א' (2011). **המשמעות מאחורי המילים: מתודולוגיות במחקר איכותני הלכה למעשה**. רמות, אוניברסיטת תל אביב.
- Abott, A. (1998). *The system of professions: An essay on the division of expert labor*. University of Chicago Press.
- Anderson, W., & Schudson, M. (2020). Objectivity, professionalism, and truth seeking. In K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds.), *The handbook of journalism studies* (pp. 136–150). Routledge.
- Beam, R. (2006). Organizational goals and priorities and the job satisfaction of US journalists. *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 83(1), 169–185. <https://doi.org/10.1177/107769900608300111>
- Benson, J., & Hallin, D. C. (2007). How states, markets and globalization shape the news: The French and US national press, 1965–1997. *European Journal of Communication*, 22(1), 27–48. <https://doi.org/10.1177/0267323107073746>
- Berkowitz, D. (2020). Reporters and their sources. In K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds.), *The handbook of journalism studies* (pp. 165–179). Routledge.
- Bogoch, B., & Holzman-Gazit, Y. (2008). Mutual bonds: Media frames and the Israeli High Court of Justice. *Law and Social Inquiry*, 33(1), 53–87. <https://www.jstor.org/stable/20108749>

- Bogoch, B., & Holzman-Gazit, Y. (2020). Critical coverage: How the media criticize supreme courts—Evidence from Israel. *Law & Policy*, 43, 51–72. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/lapo.12160>
- Boudana, S. (2011). A definition of journalistic objectivity as a performance. *Media, Culture & Society*, 33(3), 385–398. <https://doi.org/10.1177/0163443710394899>
- Boudana, S. (2016). Impartiality is not fair: Toward an alternative approach to the evaluation of content bias in news stories. *Journalism*, 17(5), 600–618. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1464884915571295>
- Bybee, K. (2014). Muckraking: The case of the United States supreme court. *Oñati Socio-Legal Series*, 4. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2480169
- Carlson, M. (2017). *Journalistic authority: Legitimizing news in the digital era*. Columbia University Press.
- Carlson, M., & Lewis, S. (2020). Boundary work. In K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds.), *The handbook of journalism studies* (pp. 123–135). Routledge.
- Cook, T. (2001). The future of the institutional media. In W. Bennet & R. Entman (Eds.), *Mediated politics: Communication in the future of democracy* (pp. 203–225). Cambridge Press.
- Davidson, R., & Meyers, O. (2014). "Should I stay or should I go?": Exit, voice and loyalty among journalists. *Journalism Studies*, 17(5), 590–607. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2014.988996>
- Davis, R. (1994). *Decisions and images*. Prentice Hall.
- Ericson, R. (1991). Mass media, crime, law and justice. *British Journal of Criminology*, 31, 219–249.
- Ericson, R. (1996). Why law is like news. In D. Nelken (Ed.), *Law as communication* (pp. 195–230). Dartmouth.
- Esser, F., & Umbricht, A. (2014). The evolution of objective and interpretative journalism in the Western press: Comparing six news systems since the 1960s. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 91(2), 229–249. <https://doi.org/10.1177/1077699014527459>
- Feldstein, M. (2006). A muckraking model: Investigative reporting cycles in American history. *Harvard International Journal of Press/Politics*, 11(2), 105–120. <https://doi.org/10.1177/1081180X06286780>
- Fink, K., & Schudson, M. (2014). The rise of contextual journalism, 1950s–2000s. *Journalism*, 15(1), 3–20. <https://doi.org/10.1177/1464884913479015>

- Fiske, J., & Glynn, K. (1995). Trials of the postmodern. *Cultural Studies*, 9(3), 501–521. <https://doi.org/10.1080/09502389500490541>
- Galtung, J., & Ruge, M. (1965). The structure of foreign news: The presentation of the Congo, Cuba and Cyprus Crises in four Norwegian newspapers. *Journal of Peace Research*, 2, 64–90. <https://doi.org/10.1177/002234336500200104>
- Gans, H. (1979). *Deciding what's news: A study of CBS nightly news, Newsweek and Times*. Pantheon.
- Garapon, A. (1996). Justice out of court: The dangers of trial by media. In D. Nelken (Ed.), *Law as communication* (pp. 232–245). Dartmouth.
- Gieryn, T. (1999). *Cultural boundaries of science: Credibility on the line*. University of Chicago Press.
- Gies, L. (2008). *Law and the media: The future of an uneasy relationship*. Routledge Cavendish.
- Gies, L., & Bortoluzzi, M. (2014). Purity and contamination in online popular forensics: Amateur-expert readings of the Meredith Kercher murder case. *Continuum: Journal of Media and Cultural Studies*, 28(4), 532–544. <https://doi.org/10.1080/10304312.2014.907871>
- Ginosar, A., & Reich, Z. (2020). Obsessive-activist journalists: A new model of journalism? *Journalism Practice*. <https://doi.org/10.1080/17512786.2020.1816488>
- Glasser, S. B. (2016). *Covering politics in a 'post-truth' America*. Brookings Institution Press.
- Graves, L. (2016). *Deciding what's true: The rise of political fact-checking in American journalism*. Columbia University Press.
- Guirdham, M. (2015). *Work communication*. Palgrave Macmillan.
- Haltom, W. (1998). *Reporting on the courts*. Nelson-Hall.
- Hanitzsch, T. (2007). Deconstructing journalism culture: Toward a universal theory. *Communication Theory*, 17(4), 367–385. <https://doi.org/10.1111/J.1468-2885.2007.00303.X>
- Hanitzsch, T., & Vos, T. (2017). Journalistic roles and the struggle over institutional identity: The discursive constitution of journalism. *Communication Theory*, 27(2), 115–135. <https://doi.org/10.1111/comt.12112>
- Jones, M. (1974). *Justice and journalism*. Barry Rose.
- Kovach, B., & Rosenstiel, T. (2014). *The elements of journalism, revised and updated: What newspeople should know and the public should expect*. Three Rivers.

- Krieger, L. (2003). Authority. In P. P. Weiner (Ed.), *Dictionary of the history of ideas* (Vol. I, pp. 141–162). Scribner. (Original work published 1973) <http://xtf.lib.virginia.edu/xtf/view?docId=DicHist/uvaBook/tei/DicHist1.xml;chunk.id=dv1-23;toc.depth=1;toc.id=dv1-23;brand=default>
- Lough, K., & McIntyre, K. (2018). Journalists' perceptions of solutions journalism and its place in the field. *Journal of the International Symposium on Online Journalism*, 8(1), 33–52. <https://isoj.org/research/journalists-perceptions-of-solutions-journalism-and-its-place-in-the-field/>
- Malleon, K. (1999). *The new judiciary: The effects of expansion and activism*. Ashgate.
- Montgomery, M. (2006). Broadcast news, the live 'Two-Way' and the case of Andrew Gillian. *Media, Culture and Society*, 28, 233–259. <https://doi.org/10.1177/0163443706061683>
- Panievsky, A. (2021). Covering populist media criticism: When journalists' professional norms turn against them. *International Journal of Communication*, 15, 2136–2155. <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/15299>
- Peri, Y. (2004). *Telepopulism: Media and politics in Israel*. Stanford University Press.
- Prenger, M., & Deuze, M. (2017). A history of innovation and entrepreneurialism in journalism. In P. J. Boczkowski & C. W. Anderson (Eds.), *Remaking the news* (pp. 235–250). The MIT Press.
- Reich, Z. (2018). The decline in orally negotiated news: Revisiting (again) the role of technology in reporting. *New Media & Society*, 20(11), 4116–4134. <https://doi.org/10.1177/1461444818768064>
- Reich, Z., Barnoy, A., & Hertzog, L. (2016). Country report: Journalists in Israel. *Worlds of Journalism Study*. https://epub.ub.uni-muenchen.de/31036/1/Reich_Bamoy_Journalists_in_Israel.pdf
- Revers, M. (2014). The Twitterization of news making: Transparency and journalistic professionalism. *Journal of Communication*, 64(5), 806–826. <https://doi.org/10.1111/jcom.12111>
- Ryfe, D. (2013). *Can journalism survive? An inside look at American newsrooms*. Polity Press.
- Simons, M., & Bosland, J. (2020). From journal of record to the 24/7 news cycle: Perspectives on the changing nature of court reporting in Australia. In A. Gulyas & D. Baines (Eds.), *The Routledge companion to local media and journalism* (pp.193–202). Taylor & Francis.

- Stromback, J., & Nord, L. (2006). Do politicians lead the tango? A study of the relationship between Swedish journalists and their political sources in the context of election campaigns. *European Journal of Communication*, 21, 147–164. <https://doi.org/10.1177/0267323105064043>
- Sullivan, B. & Carmody-Tilley, C. (2020). Supreme court journalism: From law to spectacle. *Washington & Lee Law Review*, 77, 343–453. <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/waslee77&div=8&id=&page=>
- Tandoc, E., & Vos, T. (2015). The journalist is marketing the news. *Journalism Practice*, 10(8), 1–17. <https://doi.org/10.1080/17512786.2015.1087811>
- Thomson, R. (2007). The qualitative longitudinal case history: Practical, methodological and ethical reflections. *Social Policy and Society*, 6(4), 571–582. <https://doi.org/10.1017/S1474746407003909>
- Tsfati, Y., & Meyers, O. (2012). Journalists in Israel. In D. H. Weaver & L. Willant (Eds.), *The global journalist: News people around the world* (pp. 443–457). Hampton Press.
- Tsfati, Y., Boomgaarden, H. G., Strömbäck, J., Vliegenthart, R., Damstra, A., & Lindgren, E. (2020). Causes and consequences of mainstream media dissemination of fake news: Literature review and synthesis. *Annals of the International Communication Association*, 44(2), 157–173. <https://doi.org/10.1080/23808985.2020.1759443>
- Usher, N. (2010). Goodbye to the news: How out-of-work journalists assess enduring news values and the new media landscape. *New Media & Society*, 12(6), 911–928. <https://doi.org/10.1177/1461444809350899>
- Wahl-Jorgensen, K. (2019). Questioning the ideal of the public sphere: The emotional turn. *Social Media + Society*, 5(3), 1–3. <https://doi.org/10.1177/2056305119852175>
- Wahl-Jorgensen, K., Hanitzsch, T. (Eds.) (2009). *The handbook of journalism studies*. Routledge.
- Weber, M. (1998). Preliminary report on a proposed survey for a sociology of the press. *History of the Human Sciences*, 11(2), 111–120. (Original work published 1909) <https://doi.org/10.1177/095269519801100207>
- Zelizer, B. (1993). Journalists as interpretive communities. *Critical Studies in Media Communication*, 10(3), 219–237. <https://blogs.commonsgorgetown.edu/cctp-505-fall2011/files/Zelizer-Journalists-as-Interpretive-Communities.pdf>